

การใช้นิทานชาดกเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม
ให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
โรงเรียนวัดสุขกร อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ

AN APPICATION OF THE JATAKA TALES FOR INFORCEMENT
OF DHAMMA TO SECONDARY SCHOOL STUDENTS OF
WATSUKAKHON SCHOOL, MUEANG SAMUTPRAKAN DISTRICT,
SAMUTPRAKAN PROVINCE

พิสาชา อ้วนสะอาด*
ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน**

วันรับ 3 / ตุลาคม / 2562
ตรวจสอบ 4-10 / ตุลาคม / 2562
ตอบรับ 12 / ตุลาคม / 2562

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนนิทานชาดก ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ ๒) เพื่อวิเคราะห์ผลการนำคุณธรรม ที่ได้จากการเรียนรู้ เรื่องนิทานชาดกไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการมีหรือไม่มีคุณธรรมด้วยการนำไปใช้ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง กับนิทานชาดกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่า

๑.การจัดการศึกษาเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน เน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม โดยใช้กระบวนการ เชื่อมโยงความรู้ ที่เกิดจากตนเอง รู้จักคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาจากประสบการณ์จริง ที่ได้จากการปฏิบัติ จนเกิดทักษะและนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกับบุคคลในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒.ผลการนำคุณธรรมที่ได้จากการเรียนรู้นิทานชาดกเรื่อง ตติรชาดก อัมพชาดก มิตตวินทุชาดก ที่สอนคุณธรรมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจในการแสดงความเคารพ กราบไหว้ การรู้จักบุญคุณ เชื่อฟังบิดา มารดาและญาติผู้ใหญ่ และการเรียนรู้

* นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา E-mail: bharwink@gmail.com, โทร. 089-742-0742

** อาจารย์ประจำหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

จากนิทานชาดก เรื่อง ราโชวาทชาดก นันทวิสาขชาดก สุวัณห์ชาดก ได้ให้คำสอนคุณธรรม ในเรื่องความประพฤติปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา ใจ ความไม่โลภ ซึ่งนำไปสู่แบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตในสังคม

๓. จากการวิเคราะห์การนำนิทานชาดกทั้ง ๖ เรื่อง มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้เรียน มีความรู้ ความเข้าใจ และเกิดความตระหนักถึงความสำคัญจากการนำคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างรู้คุณค่า โดยมีความกตัญญูรู้คุณ เคารพเชื่อฟัง บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ รู้จักการใช้วาจา ที่เหมาะสม รู้จักกาลเทศะ ไม่มีความโลภ เบียดเบียนผู้อื่น อันเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลอื่นได้

คำสำคัญ : นิทานชาดก, เสริมสร้างคุณธรรม, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ABSTRACT

The objectives of this thesis were; 1) to study the state of teaching and learning Jataka tales of secondary school students of Watsukakhon School, Mueang District, Samutparkan Province, 2) to analyze the results of the application of virtues obtained from Jataka tales learning in daily life application of secondary school students of Watsukakhon School, Mueang District, Samutparkan Province, and 3) to analyze the results of virtue or non-virtue application in real life situations and fables of secondary school students of Watsukakhon School, Mueang District, Samutparkan Province. The data of this qualitative research were obtained by non-participant observation and in-depth interview.

The results of the study found that :

1. Learner-centered-learning management placed a focus on implanting and reinforcing the desirable characteristics of learners, knowledge, virtue and good value from inside of oneself. Learners could think, analyze and solve problems from their experiences through their practice resulting to their skills and lead to application in living a happy life with others in society.

2. The results of learning Tatira Jataka, Amba Jataka and Mittavindu Jataka could lead students to understand the values of paying respect, gratitude, and obedience to their parents and the elderly. The results of learning Rajovada Jataka, Nandivisala Jataka and Suvannahamsa Jataka could make students know how to control their physical, verbal and mental actions, and see the value of non-greed.

3. The results of teaching and learning 6 Jataka tales indicated that students understood and realized the significance of application of virtue and morality in living a life, gratitude, respect, and obedience in the teaching of their parents and the elderly. Students also could improve their verbal expressions, understand appropriateness, control their desire, have the feeling of non-violence, and could behave themselves as the exemplary to the others.

Keywords : the Jataka Tales, Inforcement of Dhamma, Secondary School

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของชาติให้มีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพของแต่ละบุคคล เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (๒๕๕๒, ๑ – ๒๓) จึงกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้น จำนวน ๑๘ มาตรฐาน ซึ่ง สามารถจำแนกได้ ๓ ด้าน คือ มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานด้านการเรียนการสอน และมาตรฐานด้านการบริหารและการจัดการศึกษา ซึ่งมาตรฐานด้านผู้เรียนมาตรฐานที่ ๑ ได้กล่าวถึง ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยบ่งชี้ถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญู กตเวทิตา ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัดและค่านิยมแห่งความเป็นไทย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๕๒, ๑๕๙ – ๑๖๐) กล่าวว่า ผู้เรียนและเยาวชนไทยที่สังคมต้องการในปัจจุบันคือ ความเป็นคนดี มีคุณภาพ ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านร่างกาย ต้องมีร่างกายแข็งแรงและมีสติปัญญาสมบูรณ์ ๒) ด้านจิตใจ ต้องมีความเข้าใจตนเองและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นและพร้อมเข้าใจสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราเป็นอย่างดี ๓) ด้านความรู้ ต้องมีความรู้ด้านแก่นสาระวิชา มีความรู้รอบตัวเชิงสหวิทยาการ และสามารถคาดเดาเหตุการณ์ในอนาคต ได้ ๔) ด้านทักษะความสามารถต้องมีความสามารถในการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะภาษาการใช้ภาษาต่างประเทศ ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะทางสังคม ทักษะอาชีพและทักษะการจัดการที่ดี และ ๕) ด้านลักษณะ

ชีวิต ต้องมีความขยัน อดทน พุฒเฒ่าให้กับการทำงาน มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกประชาธิปไตย เห็นคุณค่าของความเป็นไทย และมีจิตสำนึกที่ดีต่อผู้อื่น และ มีนิสัยประหยัดจัดการที่ดี จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ผู้เรียนและเยาวชนไทยยุคใหม่ที่มีคุณภาพจะต้องเป็นคนดี มีความรอบรู้เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้อย่างมีความสุขและเป็นที่พึงให้กับสังคมในการขับเคลื่อนให้สังคมเป็นสังคมที่มีคุณภาพ แต่ในสภาพจริงกลับพบว่า เมื่อพิจารณาเชิงคุณภาพของผู้เรียนและเยาวชนแล้วมีปัญหามาก โดยเฉพาะปัญหาด้านคุณธรรมและรอบรู้ เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้อย่างมีความสุขและเป็นที่พึงให้กับสังคมในการขับเคลื่อนให้สังคมเป็นสังคมที่มีคุณภาพ แต่ในสภาพจริงกลับพบว่า เมื่อพิจารณาเชิงคุณภาพของผู้เรียนและเยาวชนแล้วมีปัญหามาก โดยเฉพาะปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม ทั้งนี้พบว่าผู้เรียนและเยาวชนไทยจำนวนหนึ่งยังมีปัญหาถึงขั้นวิกฤติ ดังที่สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (๒๕๕๘, ๑-๒) ได้กล่าวว่า ปัจจุบันเด็กและเยาวชนไทยยังมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสังคมหลายประการดังที่ปรากฏตามสื่อและสภาพเหตุการณ์จริงที่เราพบเห็นอยู่ในสังคม ปัญหาที่น่าเป็นห่วงมากคือ การไม่ชอบเรียนหนังสือ หนังสือเรียน หมกมุ่นอยู่กับสื่อที่ไม่เหมาะสม ชอบใช้กำลัง และทะเลาะวิวาท ทั้งนี้มีปัจจัยสำคัญที่มาจากการทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ของสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาในการอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีคุณธรรมและจริยธรรมโดยเฉพาะสถาบันการศึกษา ต้องหันมาเสริมสร้างเด็กและเยาวชนด้วยกลวิธีพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรมให้มากขึ้น ต่อเนื่องและจริงจัง สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (๒๕๕๗, ๒๗) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การกำหนดแนวทางการพัฒนาการ

ศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาของสถานศึกษาทุกระดับชั้นมีเป้าประสงค์เพื่อบ่มเพาะเยาวชนให้เป็นบุคคลที่มีศักยภาพ กล่อมเกล่าให้เป็นคนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมมีความสุขและช่วยนำประเทศไทยไปสู่ระดับ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมกับสังคมที่อยู่ดีมีสุข (Well –Being Nation) สอดคล้องกับหลักการพัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ที่ต้องใฝ่รู้ใฝ่เรียน คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการสื่อสาร มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (๒๕๕๘, ๑๔) และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พิเศษฐ ยังตรง (๒๕๖๐, ๑๔๓) ที่ศึกษาเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในศตวรรษที่ ๒๑ ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนที่สำคัญ ประกอบด้วย คุณลักษณะสำคัญ ๔ ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านความคิด ด้านคุณธรรมและด้านทักษะ และคุณลักษณะที่สำคัญมากที่สุดคือด้านคุณธรรม

จากการสำรวจของกระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๕๙, ๑) เกี่ยวกับ คุณธรรม จริยธรรม นักเรียน พบว่าในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา สังคมไทยมีแนวโน้มที่อาจนำไปสู่สังคมล่มสลาย เนื่องจากปัจจุบันมีปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไทยในชั้นที่ต้องเร่งแก้ไขเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น เพศสัมพันธ์ ติดเหล้า บุหรี่ ยาเสพติด ทะเลาะวิวาท ข่มขู่ตัวตาย เล่นการพนัน เที่ยวเตร่สถานบันเทิง ติดเกม อินเทอร์เน็ต เข้าถึงสื่อลามก อนาจารหรือสื่อที่แสดงความรุนแรง และชั่วร้ายเร็ว สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักวิจัย เอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (๒๕๕๘, ๑-๔) ได้ระบุปัญหารุนแรงที่สุด ๕ อันดับแรกของเยาวชนไทยอายุระหว่าง ๑๒ - ๒๔ ปี คือ ๑) ปัญหาการติดเหล้า บุหรี่ ๒) ปัญหาการหนีเรียน ๓) ปัญหา ยาเสพติด ยาบ้า ๔) ปัญหา การมีเพศสัมพันธ์และการติดโรคเอดส์ และ ๕) การพนัน

นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกเช่น การใช้ยาเสพติดเพื่อการเล่นอินเทอร์เน็ตดูสื่อลามก อนาจาร โดยกระทรวงศึกษาธิการได้สรุปว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้มีผลกระทบต่อสังคมไทยในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า เนื่องจากการวางรากฐานการเรียนรู้คุณธรรม เมื่อเด็กและเยาวชนขาดการปลูกฝังคุณธรรมในช่วงต้นของชีวิตแล้วจะทำให้เป็นผู้ใหญ่และมีครอบครัวที่ ด้อยคุณธรรมในอนาคต จึงมีความจำเป็นต้องเร่งแก้ปัญหาดังกล่าว โดยสถานศึกษาทุกแห่งต้องให้ ความร่วมมือ และครูผู้สอนต้องสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ช่วยให้เด็กและเยาวชนค้นหาคำตอบได้เอง

การให้การศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ได้ถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับชั้นโดยเฉพาะระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดไว้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งนี้ได้กำหนดเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนได้เรียนเน้นหนักในเรื่อง พระพุทธศาสนา ทั้งนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนิสัยของผู้เรียนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรมตามที่สังคมพึงประสงค์

ผู้วิจัยเป็นครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกรจังหวัดสมุทรปราการ ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการใช้นิทานชาดกเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรม ที่ได้จากการอ่านนิทานชาดก และสามารถวิเคราะห์การนำคุณธรรมและจริยธรรมจากนิทานชาดก ดังกล่าว ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขและสิ่งไม่ดีทั้งปวง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการเรียนรู้การสอนนิทานชาดกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์ผลการนำคุณธรรม ที่ได้จากการเรียนรู้ เรื่องนิทานชาดกไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการมีหรือไม่มีคุณธรรม ด้วยการนำไปใช้ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงกับนิทานชาดก ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการใช้นิทานชาดกเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาสภาพการเรียนรู้การสอนนิทานชาดก วิเคราะห์ผลการนำคุณธรรม จริยธรรมที่ได้จากการเรียนรู้ เรื่องนิทานชาดกไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการมีหรือไม่มีคุณธรรม สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงกับนิทานชาดกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเพื่อดำเนินการวิจัย โดยมีขอบเขตดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๓.๑.๑ สภาพการเรียนรู้การสอนนิทานชาดก ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๖ เรื่อง ได้แก่

๑) นิทานชาดกเรื่อง ติตติราชาดก ส่งเสริมคุณธรรม ด้านการเคารพ

๒) นิทานชาดกเรื่องอัมพชาดก ส่งเสริมคุณธรรม ด้านการรู้จักบุญคุณ

๓) นิทานชาดกเรื่องมิตตวินทุชาดก ส่งเสริมคุณธรรม ด้านการเชื่อฟังบิดา มารดา

๔) นิทานชาดกเรื่องราโชวาทชาดก ส่งเสริมคุณธรรม ด้านผู้นำประพฤติธรรม

๕) นิทานชาดกเรื่องนันทิวิสาขชาดก ส่งเสริมคุณธรรม ด้านปิยวาจา

๖) นิทานชาดกเรื่องสุวัณห์สชาดก ส่งเสริมคุณธรรม ด้านอโลภะ

๓.๑.๒ วิเคราะห์ผลการนำ คุณธรรม ที่ได้จากการเรียนรู้ เรื่องนิทานชาดกไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการตามแนวคิดของบลูม (Bloom) ซึ่งได้จำแนกจุดมุ่งหมาย ของการศึกษาด้านการคิดไว้ในหนังสือชื่อ Taxonomy of Educational objective Domain โดยกำหนดรายละเอียดของพฤติกรรมความคิดที่จะปลูกฝังให้เกิดจากผู้เรียนจากการเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ในโรงเรียนเป็นลำดับขั้นต่าง ๆ โดยเรียงลำดับ จากพฤติกรรมที่ซับซ้อนและมีลักษณะที่รวมความคิด ตอนต้นไว้ด้วย ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๖ ระดับ ดังนี้

๑) ระดับความรู้ (Knowledge)

๒) ระดับความเข้าใจ (Comprehension)

๓) ระดับการนำไปใช้ (Application)

๔) ระดับการวิเคราะห์ (Analysis)

๕) ระดับการสังเคราะห์ (Synthesis)

๖) ระดับการประเมินค่า (Evaluation)

๓.๑.๓ วิเคราะห์ผลลัพธ์ของการมีหรือไม่มีคุณธรรม จริยธรรม ด้วยการนำไปใช้ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงกับนิทานชาดก ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ บลูม ได้เสนอขั้นตอนของกระบวนการคิด แก้ปัญหา ๖ ขั้นดังนี้

ขั้นที่ ๑ เมื่อผู้เรียนได้พบกับปัญหา ผู้เรียนจะ
คิดค้นหาสิ่งที่เคยพบเห็นและเกี่ยวข้องกับปัญหา

ขั้นที่ ๒ ผู้เรียนจะได้ผลขั้นที่ ๑ มาสร้างรูปแบบ
ของปัญหาขึ้นมาใหม่

ขั้นที่ ๓ การจำแนกแยกแยะของปัญหา

ขั้นที่ ๔ การเลือกใช้ทฤษฎีหลักการ ความคิด
และวิธีการที่เหมาะสมกับปัญหา

ขั้นที่ ๕ การใช้ข้อสรุปของวิธีการแก้ปัญหา

ขั้นที่ ๖ ผลที่ได้รับจากการแก้ปัญหา

ซึ่งรายละเอียดเนื้อหาจากการเก็บรวบรวมเอกสาร
และการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อออกมาเป็นกระบวนการ
จัดกิจกรรมการเรียนรู้จากการใช้นิทานชาดกเพื่อเสริม
สร้างคุณธรรมให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
โรงเรียนสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิง
คุณภาพ ผู้วิจัยต้องการข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อให้
ได้มาซึ่งรายละเอียดอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจึงคัดเลือก
ประชากรผู้ให้ข้อมูล เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๓ โรงเรียนวัดสุทัศน์ จังหวัดสุโขทัย ในการ
ศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๓๐ คน ที่เคยศึกษาเนื้อหาของ
ชาดกมาแล้วตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๒ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ คือ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เรียนนิทานชาดกเรื่อง
ตติยชาดก ส่งเสริมคุณธรรมด้านการเคารพและนิทาน
ชาดกเรื่องอัมพชาดก ส่งเสริมคุณธรรมด้านการรู้จักบุญคุณ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เรียนนิทานชาดกเรื่อง
มิตตวินทุชาดก ส่งเสริมคุณธรรมด้านการเชื่อฟังบิดา
มารดา และนิทานชาดกเรื่องราโชวาทชาดก ส่งเสริม
คุณธรรม ด้านผู้นำประพฤติธรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เรียนนิทานชาดกเรื่อง
นันทวิสาชาดก ส่งเสริมคุณธรรมด้านปิยวาจาและ
นิทานชาดก เรื่อง สุวันหงสาชาดก ส่งเสริมคุณธรรม
ด้านอโลภะ

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนดังกล่าว เนื่องจากผู้วิจัย
เป็นครูผู้สอนโรงเรียนแห่งนี้ จึงเห็นประโยชน์ของ
การนำผลการวิจัยมาใช้ในการเรียนการสอนในเรื่อง
นิทานชาดก ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนวัดสุ
โขทัย จังหวัดสุโขทัยปรารถนาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๔. สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การใช้นิทานชาดกเพื่อเสริม
สร้างคุณธรรมให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอน
ต้น โรงเรียนวัดสุทัศน์ จังหวัดสุโขทัย เป็นการ
วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษา
โดยใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth
Interview) ซึ่งผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษา
คือเพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนนิทานชาดก
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุทัศน์
จังหวัดสุโขทัย เพื่อวิเคราะห์ผลการนำคุณธรรม
ที่ได้จากการเรียนรู้ เรื่องนิทานชาดกไปประยุกต์ใช้ในชีวิต
ประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียน
วัดสุทัศน์ จังหวัดสุโขทัย และเพื่อวิเคราะห์
ผลลัพธ์ของการมีหรือไม่มีคุณธรรม ด้วยการนำไปใช้
ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงกับนิทาน
ชาดก ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัด
สุทัศน์ จังหวัดสุโขทัย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้สัมภาษณ์
นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
โรงเรียนวัดสุทัศน์ จังหวัดสุโขทัย จำนวน ๓๐ คน
ที่เรียนวิชาพระพุทธ ศาสนา เรื่อง นิทานชาดก

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการ
ศึกษา โดยเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้
วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ คำร้อยละ รวม
ถึงการสรุปพรรณนาประกอบงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้สรุป
ผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะแนวทางการ
วิจัย ดังต่อไปนี้

๔.๑. ผลการวิเคราะห์วิจัยสภาพการเรียน

การสอนนิทานชาดกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ข้อสรุปดังนี้

๔.๑.๑. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและประสบการณ์การเรียนรู้ให้ยึดหลัก คือ

๑) ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นต้องจัดสภาวะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจเหมาะสมแก่วัย และศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และเป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่าง สถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกภาคส่วนของสังคม

๒) ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียน เป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น มินิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๔.๑.๒. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะ และกระบวนการ การจัดการการเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้นครูผู้สอนจึงจัดสภาพการเรียนการสอนหลากหลายรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันโดยเน้นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติมากกว่าการสอนโดยครูบรรยายความรู้แบบเดิม ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกระบวนการ

เรียนรู้ ๘ ลักษณะ คือ ๑) กระบวนการเชื่อมโยงความรู้ ๒) กระบวนการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ๓) กระบวนการคิดวิเคราะห์ ๔) กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ๕) กระบวนการทางสังคม ๖) กระบวนการเผชิญสถานการณ์และปัญหา ๗) กระบวนการปฏิบัติและกระบวนการปฏิบัติ และ ๘) กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย อีกทั้งมีแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้แก่ การจัดเนื้อหา สาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้ง ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ และการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

๔.๒ ผลการนำคุณธรรมที่ได้จากการเรียนรู้ เรื่องนิทานชาดกไปประยุกต์ใช้ในชีวิตชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เกิดจากการใช้ชีวิตจริงกับนิทานชาดกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ ได้ข้อสรุปดังนี้

๔.๒.๑ นิทานชาดก เรื่อง ตติรชาดกสอนคุณธรรม “การแสดงความเคารพ” ได้ข้อสรุปดังนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ ๓๓.๓๓ คิดว่าคุณธรรมเรื่องการแสดงความเคารพ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วยการกราบไหว้บิดา มารดาและญาติผู้ใหญ่ รongลงมาคือ ร้อยละ ๑๖.๖๖ การแสดงความเคารพครู อาจารย์ร้อยละ ๑๓.๓๔ การเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า การแสดงความเคารพพระรัตนตรัย และการแสดงความเคารพธงชาติไทยขณะเข้าแถว และน้อยที่สุดคือร้อยละ ๓.๓๓ การแต่งกายสุภาพเคารพสถานที่การแสดงออกทางกาย วาจาอย่างสุภาพเรียบร้อยและการแสดงความเคารพในสิทธิ เสรีภาพผู้อื่นตามลำดับ

๔.๒.๒ นิทานชาดก เรื่อง อัมพ

ชาตก สอนคุณธรรม “การรู้จักบุญคุณ” ได้ข้อสรุปดังนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ ๗๐.๐๐ คิดว่าคุณธรรมเรื่อง การรู้จักบุญคุณ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้วยการแสดงความกตัญญูรู้คุณบิดา มารดา รองลงมาคือ ร้อยละ ๑๐.๐๐ แสดงการรู้จักบุญคุณ ปู่ ย่า ตา ยาย ร้อยละ ๖.๖๗ แสดงการเชื่อฟังคำสั่งสอนบิดา มารดา และน้อยที่สุดคือ ๓.๓๓ แสดงความกตัญญูรู้คุณญาติผู้ใหญ่ แสดงการรู้จักบุญคุณครู อาจารย์ แสดงความกตัญญูรู้คุณพระสงฆ์และแสดงความกตัญญูรู้คุณแผ่นดินเกิดตามลำดับ

๔.๒.๓ นิทานชาตก เรื่อง มิตตวิน ชาตก สอนคุณธรรม “การเชื่อฟังบิดามารดา” ได้ข้อสรุปดังนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ ๖๐.๐๐ คิดว่าคุณธรรมเรื่อง การเชื่อฟังบิดา มารดา สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้วยการเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดา มารดา ทำให้ครอบครัวสงบสุข รองลงมาคือ ร้อยละ ๒๖.๖๗ การเชื่อฟังบิดา มารดา ทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ ร้อยละ ๖.๖๗ ลูกที่เชื่อฟังบิดา มารดา จะได้รับการยกย่องสรรเสริญ และน้อยที่สุดคือ ร้อยละ ๓.๓๓ การไม่เชื่อฟังบิดา มารดา จะทำให้ไม่ตั้งใจเรียน และมีพฤติกรรมก้าวร้าวและการไม่เชื่อฟังบิดา มารดา จะทำให้ชีวิตไม่เจริญและเป็นคนไม่ดีเสียอนาคต ตามลำดับ

๔.๒.๔ นิทานชาตก เรื่อง ราโชวาท ชาตก สอนคุณธรรม “ผู้นำประพฤติธรรม” ได้ข้อสรุปดังนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ ๓๐.๐๐ คิดว่าคุณธรรมเรื่อง ผู้นำประพฤติธรรม สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วยผู้นำมีการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี รองลงมาร้อยละ ๑๖.๖๗ ผู้นำที่ดีต้องมีศีลธรรม มีความเที่ยงธรรมและฟังได้ ร้อยละ ๑๓.๓๓ ผู้นำที่ดีต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่สูง ร้อยละ ๑๐.๐๐ ผู้นำที่ดีต้องรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน ผู้นำที่ดีต้องไม่หลงในอำนาจของตนเองและผู้นำที่ดีต้องรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ร้อยละ ๖.๖๗

ผู้นำที่ดีต้องรักษาชื่อเสียงของส่วนรวมและที่น้อยที่สุดคือ ร้อยละ ๓.๓๓ ผู้นำที่ดีต้องไม่ประมาท ตามลำดับ

๔.๒.๕ นิทานชาตก เรื่อง นันทิวิสาลาชาตก สอนคุณธรรม “ปิยวาจา” ได้ข้อสรุปดังนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ ๗๐.๐๐ คิดว่าคุณธรรมเรื่อง ปิยวาจา สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้วยการพูดที่ใช้คำพูดที่ไพเราะ อ่อนหวาน น่ายิน ฟังแล้วสบายใจทั้งผู้ฟังและผู้พูด รองลงมาร้อยละ ๖.๖๗ การพูดด้วยถ้อยคำที่น่าฟังและมีประโยชน์ คำพูดที่ถูกต้องตามกาลเทศะ และการสื่อสารที่ใช้ถ้อยคำไพเราะและจริงใจและที่น้อยที่สุดคือร้อยละ ๓.๓๓ คำพูดที่ไม่มีเมตตา ไม่ข่มเหงหรือใส่ร้ายผู้อื่น การไม่พูดคำหยาบและการไม่พูดเท็จ ตามลำดับ

๔.๒.๖ นิทานชาตก เรื่อง สุวัณห์ชาตก สอนคุณธรรม “อโลภะ” ได้ข้อสรุปดังนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ ๗๓.๓๓ คิดว่าคุณธรรม เรื่องอโลภะ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วยความพอใจในสิ่งที่มี ไม่อยากได้อะไรที่เกินความจำเป็น รองลงมา ร้อยละ ๖.๖๗ คือ ความไม่ยอมได้ ไม่ยอมมี ที่เป็นของคนอื่น ความไม่โลภนำมาซึ่งความสงบสุข และการไม่แสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่ถูกต้องและที่น้อยที่สุดคือ ร้อยละ ๓.๓๓ ความเกรงกลัวต่อบาป และความโลกทำให้จิตใจเศร้าหมอง ตามลำดับ

๔.๓ ผลลัพธ์ของการมีหรือไม่มีคุณธรรมด้วยการนำไปใช้ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง กับนิทานชาตกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ ได้ข้อสรุปว่าคุณธรรมในเรื่องสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างดียิ่ง ดังนี้

๔.๓.๑ คุณธรรมด้านการแสดง ความเคารพ นักเรียนทุกคนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า การแสดงความเคารพเป็นมารยาทที่ดีทางสังคม การแสดงความเคารพสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ ๓ ทางคือ ทางกาย ทางวาจาและทางจิตใจ

การแสดงความสามารถมีข้อดีในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือเมื่อไรที่เราได้มีการปฏิบัติก็จะได้รับการปฏิบัติที่ดีตอบกลับมา และสามารถส่งผลต่อวิถีชีวิตประจำวันที่สำคัญ ดังนี้ ๑) ด้านครอบครัว การมีการปฏิบัติที่ดีต่อกันในครอบครัว จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดี ๒) ด้านโรงเรียน มารยาทที่ดีช่วยให้นักเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดความรักใคร่ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ครูกับนักเรียน ก่อให้เกิดมิตรภาพที่ดีต่อกันทั้งกับเพื่อนและคุณครูและ ๓) ด้านสังคมส่วนรวม คนที่มีการปฏิบัติดีเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นในสังคม เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เมื่อคนปฏิบัติดีต่อกันก็จะเกรงใจกัน จะกระทำการใดที่เคารพกันให้เกียรติกันคนที่มีการปฏิบัติดีย่อมมีเสน่ห์ใคร ๆ ก็อยากพูดคุยด้วย

๔.๓.๒ ความมกตัญญูรู้จักบุญคุณบิดา มารดา เป็นสิ่งที่สมควรกระทำอย่างยิ่ง ทำให้ชีวิตเป็นสุขมีความเจริญและเป็นมงคลกับชีวิตลูกและยอมรับว่าในชีวิตจริงของคนเรಾಮกตัญญูรู้คุณบิดา มารดา เป็นสิ่งจำเป็นในสังคมไทยด้วยการปฏิบัติตน ดังนี้ ๑) ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในโอวาท ๒) ประพฤติดี ๓) ตั้งใจเรียนและ ๔) รักษาเกียรติยศชื่อเสียงวงศ์ตระกูล

๔.๓.๓ การที่ลูกเชื่อฟังบิดา มารดาเป็นลูกที่ประเสริฐอย่างยิ่งและก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีกับลูก ๆ ดังนี้ ๑) ทำให้ลูกสำนึกตัวได้ว่า การเชื่อฟังบิดา มารดาจะได้รับคำสอนที่เป็นมงคลกับชีวิต เป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีไม่ไปสู่ความชั่ว ๒) คำสอนของบิดา มารดา เป็นการถ่ายทอดความดี ความอวดดี และความเย่อหยิ่ง แล้วนำไปปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ๓) การเชื่อฟังบิดา มารดาเป็นที่ยอมรับใคร่ให้ความเมตตาและปรารถนาดี และ ๔) เป็นการประพฤติตนตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ทำให้ไม่ประมาทในตน ไม่เย่อหยิ่ง ทะนงตน อันเป็นการปิดกั้นไม่ให้ลุ่มหลงไปในทางที่เสื่อมเสีย

๔.๓.๔ ผู้นำที่ดีต้องประพฤติธรรม ๒

อย่าง คือ ๑) ผู้นำต้องประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ กล่าวคือ ทางกาย ไม่เบียดเบียนความสุขของคนอื่น ไม่เอาทรัพย์สินของคนอื่นและเบียดเบียนญาติพี่น้อง ทางวาจา ไม่พูดทำร้ายจิตใจผู้อื่น ไม่พูดคำหยาบพูดแต่สิ่งที่มีประโยชน์ ทางจิตใจ ไม่คิดหาทางอยากได้ของคนอื่น ไม่ผูกใจเจ็บอาฆาตผู้อื่นและไม่เห็นสิ่งที่ผิดเป็นสิ่งที่ถูก ๒) ไม่เป็นคนพาล ต้องรู้จักผิดชอบชั่วดี

๔.๓.๕ บุคคลแต่ละคนย่อมมีภูมิหลังต่างกันมีทั้งคนดีและไม่ดี มีทั้งคนฐานะร่ำรวยและยากจน ดังนั้นจึงต้องอาศัยคุณธรรมเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้ คำพูดที่เหมาะสมหรือปิยวาจาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จะทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข การพูดที่เป็นปิยวาจา เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพราะการที่คนจะพูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดจาก้าวร้าวหรือหยาบคายและพูดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะกับกาลเทศะ ดังนั้นคำพูดจึงเป็นด่านแรก ที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น

๔.๓.๖ ความโลภ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด ถ้ามองในทางที่ดีความโลภเป็นแรงขับให้คนสร้างอนาคตของตนเองเป็นปัจจัยในการสนับสนุนให้คนพัฒนาฐานะของตนเองให้ดีขึ้น ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ที่สะดวกสบายขึ้น แต่เนื่องจากมนุษย์ไม่รู้จักพอ เพราะมีกิเลสติดตัวเป็นธรรมชาติ จึงอยากได้ อยากเป็น อยากมีตลอดเวลา ความโลภจึงอาจก่อให้เกิดอันตราย หากมนุษย์รู้จักควบคุมกิเลสได้ด้วยจิตใจที่เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตลอดจนการเสียสละจนทำให้บุคคลรู้จักพอคือไม่โลภด้วยการปฏิบัติธรรม ๔ อย่าง คือ การรักษาศีล ใช้ความเมตตา หมั่นให้ทานและเจริญภาวนา

๕. อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง การใช้ขันฑานชาดกเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอน

ต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ จากการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถอภิปรายผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ ดังนี้

๑. สภาพการเรียนรู้การสอนนิทานชาดกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูจัดสภาพการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันโดยเน้นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติมากกว่าการสอนโดยครูบรรยายความรู้แบบเดิม ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ ๘ ลักษณะ คือ ๑) กระบวนการเชื่อมโยงความรู้ ๒) กระบวนการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ๓) กระบวนการคิดวิเคราะห์ ๔) กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ๕) กระบวนการทางสังคม ๖) กระบวนการเผชิญสถานการณ์และปัญหา ๗) กระบวนการปฏิบัติและกระบวนการปฏิบัติ และ ๘) กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย อีกทั้งมีแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้แก่ การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน การฝึกทักษะกระบวนการคิด การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้ง ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ และการจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

ทั้งนี้ สามารถอภิปรายได้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเกิดขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การจัดการศึกษามีเป้าหมายสำคัญที่สุด คือ การจัดการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาตนเองสูงสุด ตามกำลังหรือศักยภาพของแต่ละคน แต่เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งด้านความต้องการ ความสนใจ ความถนัดและยังมีทักษะพื้นฐานอันเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ในการ

การเรียนรู้ อันได้แก่ความสามารถในการฟัง พูด อ่าน เขียน ความสามารถทางสมอง ระดับสติปัญญา และการแสดงผลของการเรียนรู้ออกมาในลักษณะที่ต่างกัน จึงควรมีการจัดการที่เหมาะสมในลักษณะที่แตกต่างกัน ตามเหตุปัจจัยของผู้เรียนแต่ละคน และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกลไกของการจัดการนี้คือ ผู้สอน แต่จากข้อมูลอันเป็นปัญหาวิกฤตทางการศึกษาและวิกฤตของผู้เรียนที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่า ผู้สอนยังแสดงบทบาทและทำหน้าที่ของตนเองไม่เหมาะสม จึงต้องทบทวนทำความเข้าใจ ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตทางการศึกษาและวิกฤตของผู้เรียนต่อไป การทบทวนบทบาทของผู้สอน ควรเริ่มจากการทบทวนและปรับแต่งความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการเรียน โดยต้องถือว่าแก่นแท้ของการเรียนคือการเรียนรู้ของผู้เรียน ต้องเปลี่ยนจากการยัดวิชาเป็นตัวตั้ง มาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือที่เรียกว่า ผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้สอนต้องคำนึงถึงหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญครูผู้สอน ก็จำเป็นต้องทำความเข้าใจและศึกษาให้รู้ข้อมูลอันเป็นความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน และหาวิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มที่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนนั้นให้บรรลุถึงศักยภาพสูงสุดที่มีอยู่ และจากข้อมูลที่เป็นวิกฤตทางการศึกษาและวิกฤตของผู้เรียนอีกประการหนึ่ง คือ การจัดการศึกษาที่ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติในชีวิตจริง ทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ผู้สอนจึงต้องหันมาทบทวนบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องแก้ไข โดยต้องตระหนักว่า คุณค่าของการเรียนรู้คือการได้นำสิ่งที่เรียนรู้นั้นไปปฏิบัติให้เกิดผลด้วย ดังนั้นหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงมีสาระที่สำคัญ ๒ ประการ คือ การจัดการโดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ศักยภาพสูงสุดที่แต่ละคนจะมีและเป็นไปได้ การ

จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือที่รู้จักในชื่อเดิมว่าการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered หรือ Child Centered) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่รู้จักกันมานานในวงการศึกษไทยแต่ไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติ รวมกับความเคยชินที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาด้วยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centered) มาตลอด เมื่อผู้สอนเคยชินกับการจัดการเรียนการสอนแบบเดิมๆ ที่เคยรู้จัก จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเท่าที่ควร แต่ในยุคของการปฏิรูปการศึกษานี้ได้มีการกำหนดเป็นกฎหมายแล้วว่า ผู้สอนทุกคนจะต้องใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้ จึงเป็นความจำเป็นที่ผู้สอนทุกคนจะต้องให้ความสนใจกับรายละเอียดในส่วนนี้ โดยการศึกษาทำความเข้าใจ และหาแนวทางมาใช้ในการปฏิบัติงานของตนให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงเป็นการจัดการบรรยากาศ จัดกิจกรรม จัดสื่อจัดสถานการณ์ เป็นต้น ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพผู้สอนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องรู้จักผู้เรียนให้ครอบคลุมอย่างรอบด้าน และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปเป็นพื้นฐานการออกแบบหรือวางแผนการเรียนรู้ได้ สอดคล้องกับผู้เรียน สำหรับในการจัดกิจกรรมหรือออกแบบการเรียนรู้อาจทำได้หลายวิธีการและหลายเทคนิค แต่มีข้อควรคำนึงว่า ในการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง แต่ละเรื่อง ได้เปิดโอกาสให้กับผู้เรียนในเรื่องต่อไปนี้หรือไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้เลือกหรือตัดสินใจ ในเนื้อหาสาระที่สนใจเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนหรือไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยได้คิดได้รวบรวมความรู้และลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองหรือไม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา ขัมมณี ที่ได้เสนอวิธีสอนแบบต่างๆ เพื่อใช้ในการพัฒนาคุณธรรม และค่านิยม ได้แก่ การเล่านิทานการเล่นเกม

การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้บทบาทสมมติ การใช้กิจกรรมกลุ่ม การใช้กรณีตัวอย่างและเน้นกระบวนการคิดในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบทเรียนว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงอย่างไร

นอกจากนี้ยังมุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะ และกระบวนการจัดการการเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี (๒๕๕๐, ๒๑) เรื่องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนสิงห์ชะอวด อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ว่าแนวทางการพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมนักเรียนที่สำคัญคือการพัฒนาครูผู้สอนให้เน้นวิธีการปลูกฝังอบรมคุณธรรมนักเรียนปรับปรุงหลักสูตรเนื้อหาการสอนคุณธรรมจัดสภาพแวดล้อมให้ให้เอื้อต่อสภาพการสอนคุณธรรม มีการประเมินการเรียนการสอนคุณธรรม ทั้งครูผู้สอนและนักเรียน แล้วนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขทั้งการสอนของครูและการเรียนของนักเรียน เพื่อการพัฒนาคุณธรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒. นิทานชาดกทั้ง ๖ เรื่อง ได้แก่ การแสดงความเคารพ การรู้จักบุญคุณ การเชื่อฟังบิดา มารดา ผู้นำประพฤติธรรม ปิยวาจา และอโลภะ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการได้ สามารถอธิบายได้ว่านิทานชาดกเป็นตัวอย่างของความประพฤติที่ดีให้แก่เด็ก ๆ และสิ่งที่ผู้อ่านจะได้ นอกจากความสนุกสนานอย่างมีสาระแล้วยังได้คติธรรมต่าง ๆ คำศัพท์ สำนวนภาษาและคำราชาศัพท์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเนื้อเรื่อง ที่สำคัญยังได้คติธรรมในการดำเนินชีวิตทุกรูปแบบให้เห็นความรู้งเรื่องปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสอนธรรมโดย

สวดแทรกมาในกลุ่บบายหรือปัญหาต่าง ๆ ให้ผู้อ่านได้ขบคิด นับว่าเป็นประโยชน์และนำศึกษาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้นิทานชาดกยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์เป็นวิวัฒนาการแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดีของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่นิทานชาดกมิใช่เรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อสอนคุณธรรม แต่นิทานชาดกคือ เรื่องในอดีตชาติของ พระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงแสดงแก่พระภิกษุในโอกาสต่าง ๆ บางครั้งก็เพื่อแสดงภูมิหลังของผู้ที่พระองค์ต้องการแสดงธรรมให้ฟังบางครั้งก็เพื่ออธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุชิต จิตนุกูล (๒๕๕๐, ๙๓ – ๙๖) ที่ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดกฉบับกรมวิชาการว่าคุณธรรมในนิทานชาดกจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเองและคุณธรรมเหล่านั้นจะมีส่วนสัมพันธ์กับกับผู้อื่นโดยเฉพาะผู้มีพระคุณที่สำคัญคือบิดาและมารดาเช่นความกตัญญูการสำนึกบุญคุณของผู้มีพระคุณ และความกตเวทิตี (ต่อพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด)และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรีย์พร แซ่เอี้ยบ (๒๕๕๔, ๒๕๕๔, ๒๓๔ – ๒๓๘) ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากนิทาน หลักธรรมจากนิทานชาดกเหล่านี้ ยังสร้างเสริมคุณค่าการดำเนินชีวิตในสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทย หลักธรรมที่พบเป็นผลต่อสังคมไทยทุกด้าน เช่น ศีล หิริ โอตตปปะ ปัญญา ในอริยทรัพย์แปดเป็นต้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของคนไทยเห็นได้ชัดเจนของประโยชน์ของนิทานชาดกที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม พระวิหารหลวงแห่งนี้บุคคลสามารถไปใช้เป็นแนวทางการประพฤติตนและดำเนินชีวิต เพื่อทำให้ตนเองและสังคมมีความสุขและเจริญรุ่งเรืองได้อย่างดียิ่ง

๓. ผลลัพธ์ของการมีหรือไม่มีคุณธรรมด้วยการนำไปให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต

จริง กับนิทานชาดกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ พบว่านิทานชาดกทั้ง ๖ เรื่องสามารถนำคุณธรรมไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างดียิ่ง สามารถอธิบายได้ว่านิทานชาดกช่วยเสริมสร้างเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่ดีมีธรรมะ พระพุทธเจ้าทรงคิดหาวิธีสอนธรรมะที่เข้าใจได้ง่าย จึงใช้นิทานเป็นตัวนำ เพื่อเป็นสื่อกลาง เป็นอุปกรณ์และเป็นอุทาหรณ์ จึงทรงแสดงธรรมะด้วยชาดก ซึ่งคำสอนของพระองค์เป็นสัจธรรมไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็ทันสมัยอยู่เสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปณณาวชิโร (๒๕๕๖, ๘๐ – ๘๓) เรื่องการส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน ระดับประถมศึกษา โรงเรียนวัดเปาโรหิตย์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานครว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมข้อที่มีลักษณะเด่น คือ การเสริมสร้างการมีวินัย การส่งเสริมความรับผิดชอบ การส่งเสริมด้านความซื่อสัตย์และส่งเสริมด้านความกตัญญูกตเวทิตี (ส่งเสริมให้นักเรียนเคารพบิดา มารดา ครู อาจารย์ นำชื่อเสียงสู่ครอบครัวด้วยการทำความดี ตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยการตั้งใจเรียนและทำหน้าที่ของตนเองให้ดี ทำให้บิดา มารดา ครู อาจารย์ ภูมิใจ) อันเป็นเรื่องใกล้ตัวนักเรียนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการใช้นิทานชาดกเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสุขกร จังหวัดสมุทรปราการ ที่นำเสนอในบทที่ ๕ แล้วนั้นผู้วิจัยขอเสนอแนะเชิงนโยบายและสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาควรเข้ามาดูแลและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนเรื่องนิทานชาดกที่มีกระบวนการเรียนรู้ ทั้งหลักสูตร สื่อการเรียนรู้ เครื่องมือวิธีการวัดผลประเมินผลให้มีประสิทธิภาพมากกว่า

ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทำให้การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนามีคุณค่ามากยิ่งขึ้นทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

๒. หน่วยงานต้นสังกัดควรมีการพัฒนาครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องการสอนนิทานชาดกให้มีความรู้ความสามารถและมีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ สนุกสนานไม่น่าเบื่อ

๓. โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนามากขึ้นด้วยการให้งบประมาณในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น

๖.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนมัธยมศึกษาในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเอง

๒. ศึกษาถึงการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้นิทานชาดกที่มีประสิทธิภาพ

๓. ศึกษาเจตคติของนักเรียนมัธยมศึกษาปัจจุบันที่มีต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑) หนังสือทั่วไป

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. รายงานประจำปี ๒๕๕๗.กรุงเทพมหานคร : บริษัท๒๑เซนจูรี จำกัด, ๒๕๕๗.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.รายงานของคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรมจริยธรรมและการศาสนา วาระการพัฒนา : ระบบค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๘.

๒) บทความจากวารสาร

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “ภาพอนาคตและคุณลักษณะของเด็กไทยที่พึงประสงค์”วารสารการบริหารและพัฒนา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

๓) บทความจากเว็บไซต์ (Web Site)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิกฤติการศึกษาไทยในปัจจุบัน . สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2561, จาก www.lasallechote.ac.th.

๔) วิทยานิพนธ์

พิเชษฐ ยังตรง. “กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในศตวรรษที่ ๒๑”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๐.

พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปญฺญาวชิโร. “การส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน ระดับประถมศึกษาโรงเรียนวัดเปาโรหิตย์ เขต บางพลัด กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โรงเรียนสิงห์สะอาด อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัด กาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

สุริย์พร แซ่เอี้ยบ. “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากนิทานชาดกที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมพระวิหารหลวง วัด สุทัศน์เทพวราราม” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อนุชิต จิตนุกูล. “วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ”, วิทยานิพนธ์ภาษาศาสตร์ มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๐.

๕) เอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ หน้า ๑ - ๒๓ เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก ราชกิจจานุเบกษา ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒.

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) กระทรวงวัฒนธรรม. เอกสารประกอบการประชุมงานสมัชชาคุณธรรมภาคเหนือ “รวมพลังประชารัฐขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม : พอเพียงวินัยสุจริตจิตอาสา” วันที่ ๒๒-๒๓ มิถุนายน ๒๕๖. ณ ศาลาสาธาณบริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร วัดท่าหลวง พระอารามหลวง จังหวัดพิจิตร, ๒๕๖๐.

เอแบคโพล : เอแบคโพลล์ : เสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชนต่อผู้ใหญ่ในสังคม เนื่องในวันเยาวชนแห่งชาติ : กรณีศึกษาตัวอย่างผู้นำเด็กและเยาวชนจาก ๗๗ จังหวัดทั่วประเทศ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. ๒๕๕๘.